

**ВИХОВАННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
В ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАНЦІВ
У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ А.С. МАКАРЕНКА**

У статті проаналізовано педагогічні теорії А.С. Макаренка, де розглянуто проблему виховання безпеки життєдіяльності в організації трудової діяльності вихованців, проблему формування здорового способу життя та фізичного розвитку дітей.

Ключові слова: система А.С. Макаренка, виховання, безпека життєдіяльності, здоровий спосіб життя, фізичне виховання.

Дедалі більш значущою та необхідною стає безпека життєдіяльності людини, яка сьогодні є запорукою формування культури здоров'я учнівської молоді, навичок здорового способу життя і безпечної активності в різноманітних життєвих ситуаціях та під час трудової діяльності. Освіта та виховання у сфері безпеки життєдіяльності покликані сформувати знання і мислення, необхідні для ухвалення обґрунтованих рішень стосовно людини, сім'ї, суспільства, держави. Згідно з висновками вчених, тенденція до погіршення здоров'я та безпеки життєдіяльності більшості дітей і підлітків спричинена несприятливими соціально-економічними умовами, заповнення суспільства негативною рекламою, пропагування сумнівних товарів, шкідливих звичок і нездорового способу життя [1].¹

Зміни, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя, актуалізують проблему безпеки життєдіяльності, підготовку як дітей, так і дорослих до безпечної життєдіяльності, до адекватних дій у різних екстремальних та надзвичайних ситуаціях, вихованні здорового способу життя.

Перед системою освіти України постають все нові завдання, оскільки велике занепокоєння спричинює і стан здоров'я молодого покоління. Майже 90% дітей, школярів, студентів мають проблеми зі здоров'ям, у 60% дітей і підлітків діагностують різноманітні дефекти фізичного розвитку, понад 50% мають низький рівень фізичної підготовки. Аналіз причин та передумов виникнення травм у дітей дає змогу стверджувати про необхідність виховання безпеки життєдіяльності. Це, у свою чергу, вимагає перегляду теорії та практики.

Один із найвідоміших педагогів, який зробив значний внесок у теорію і практику освіти та виховання, збагатив світову педагогіку, це А.С. Макаренко (1888–1939). Його педагогічна теорія та практика все більше привертає увагу широкого кола науковців.

А.С. Макаренко один із перших у радянський період розв'язував проблему формування здорового способу життя та безпеки життєдіяльності у школярів [3]. Педагоги надавали великого значення не тільки моральному, трудовому, розумовому, естетичному вихованню, а й фізичному розвитку особистості. Особливий інтерес вони вбачали у зміцненні здоров'я дітей, розвитку їхньої витривалості, загартованості, підвищенні життєдіяльності, енергійності засобами гімнастики, спортивних ігор, прогулянками, екскурсіями, туризмом, елементами війсь-

кового строю, впливом повітря, сонця, води. А.С. Макаренко розглядав фізичне виховання у тісному зв'язку з естетичним, із формуванням у дітей відчуття краси, естетичного сприйняття і творення дійсності [3, с. 93].

Необхідним чинником виховання у педагогічній системі А.С. Макаренка є праця. У “Лекціях про виховання дітей” він зазначав: “Правильне радянське виховання неможливо собі уявити як виховання нетрудове <...> У виховній роботі праця повинна бути одним із основних елементів” [4].

На наш погляд, вивчення педагогічного досвіду А.С. Макаренка є актуальним та необхідним при дослідженні проблеми виховання безпеки життєдіяльності молоді.

Мета статті – проаналізувати досвід педагогічної діяльності А.С. Макаренка щодо проблеми трудового виховання, формування відповідального ставлення до здорового способу життя, життєдіяльності та безпеки.

Літературно-педагогічна спадщина А.С. Макаренка стала об'єктом численних досліджень ще у 40-х рр. ХХ ст. і донині продовжує викликати безліч суперечливих і неоднозначних тлумачень у вітчизняних та зарубіжних педагогів.

З-поміж сучасних українських дослідників-макаренкознавців особливу увагу привертають праці І.А. Зязюна, Л.В. Крамуценка, М.М. Окси, Л.М. Пашко, А.В. Ткаченка, Л.О. Хомич, М.Д. Ярмаченка, а також російських учених Л.І. Гриценко, Л.Ю. Гордіна, В.І. Малініна, С.В. Невської та А.А. Фролова. У їхніх працях спостерігається прагнення заглибитись і об'єктивно оцінити концептуальні положення спадщини педагога, під новим кутом зору переглянути зміст, шляхи, цілі виховання за А.С. Макаренко, з тим, щоб одержати певний поштовх для подальшого розвитку педагогічної науки і практики. У рамках цих досліджень зросла кількість публікацій, у яких висвітлено життя і діяльність педагога-практика й окремі аспекти його педагогічної системи [5].

У виховному закладі А.С. Макаренка був реалізований принцип включення людини, що розвивається, у процес продуктивної трудової діяльності, котрою просякнутий весь життєвий ритм. Регулярність трудової активності, її достатня тривалість (не менше ніж 4 год на день) і залучення до неї дитини сприяли тому, що праця поступово перетворювалася на життєву потребу. Крім того, тут набула розвитку й ігрова активність.

А.С. Макаренко вважав, що працьовитість і здатність до праці не дані дитині від природи, а виховуються в ній. Із дня народження дитина живе, певним чином діє. Виховний процес на будь-якому етапі життя людини має бути спрямований на її здатність до активної соціальної діяльності. Із народження у дитини формують уміння та звички дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог, правильно харчуватися, спілкуватися з людьми, бережно ставитися до природи, брати посильну участь у побутовій діяльності (прибирання житла, прання, догляд за кімнатними квітами, праця на присадибній ділянці, приготування їжі тощо). Праця має бути творчою, радісною, свідомою, основною формою прояву особистості та закладених в ній можливостей. Великої уваги заслуговують вказівки А.С. Макаренка про трудове виховання дітей у сім'ї. Він радить давати дітям навіть молодшого віку не разові доручення, а постійні завдання, розраховані на місяці та навіть роки, з тим щоб діти тривалий час несли відповідальність за доручену їм роботу і на практиці формували навички до безпечної праці. Діти можуть поливати квіти в кімнаті або в усій квартирі, накривати на стіл перед обідом, стежити за письмовим столом батька, проводити прибирання в кімнаті, обробляти певну діля-

нку сімейного городу або квітника у доглядати за ним. Весь цей час дитина не просто діє в життєвому середовищі, яке її оточує, а збалансовано існує та самореалізовується, тим самим, здійснюється виховання культури особистої безпеки.

Практика А.С. Макаренка з організації дитячої продуктивної праці на сучасному виробництві довела, що діти шкільного віку дуже швидко і без жодного перенапруження опановують складні виробничі навички, причому не тільки навички праці на складних верстатах, а й організації виробництва. На заводах електросверлів і фотоапаратів “ФЕД” в комуні ім. Ф.Е. Дзержинського виробництво було організовано так, що, працюючи щодня 4 год, вихованці під час перебування в комуні проходили технологічний процес – на різних його ступенях – від оволодіння різними станками та збирання, безпеки праці зі станками до керівництва групами, ділянками і навіть цехами. Складність і різноманітність трудових організацій і процесів на виробництві давали вихованцям змогу виявити свої схильності та здібності, розвинути таланти і своєю суспільною значущістю викликали в дітях відчуття законної гордості за важливість дорученої їм справи; крім того, вони забезпечували такий виховний результат, який закріплюється в реальних якостях вихованців, як різнобічність набутих дітьми навичок і вмінь, рис характеру. Головне, що досягалося системою суспільної діяльності, – максимальне наповнення всього життя дітей корисною справою. Кожен момент життя вихованців комуні, кожен день і все життя у цілому були насичені різноманітною працею і настільки ж різноманітним і організованим відпочинком. Фізична культура пронизувала все життя комунарів: воно було організоване як здорове, трудове життя дитячого колективу, починаючи із чистоти приміщень, дотримання правил гігієни та технічної безпеки на виробництві й закінчуючи веденням спеціальної спортивної роботи. Колектив мав багате спортивне обладнання, свій стадіон з усіма необхідними снарядами і пристосуваннями, крім того, спортивний елемент А.С. Макаренка вносив у всі колективні заходи: численні походи й екскурсії тощо.

Розглядаючи основні питання виховання безпеки життєдіяльності, необхідно визначити провідні поняття “безпеки життєдіяльності”. Тому на підставі аналізу наукової літератури ми визначили такі поняття, як: “життя” як особлива форма руху й існування всього живого у навколишньому середовищі, де головний елемент життя є людина; “діяльність” – процес взаємодії людини з навколишнім середовищем, завдяки чому вона досягає свідомо поставленої мети, що виникла внаслідок прояву в неї певної потреби; “життєдіяльність” – властивість людини не просто діяти в життєвому середовищі, яке її оточує, а збалансовано існувати та самореалізовуватися; “безпека” – стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоду; “небезпека” – виникнення умови чи ситуації, яка існує в навколишньому середовищі та здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може заподіяти шкоду людям, природному середовищу, матеріальним цінностям; “безпека життєдіяльності” – стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди під час трудової чи іншої діяльності.

Процес виховання – це не відокремлена сфера діяльності уособлених людей, вона є цілісною системою організації життєдіяльності дітей і дорослих у сім’ї, школі, на виробництві, в соціально-природному середовищі [6].

На підставі аналізу цих понять ми можемо стверджувати, що в організації трудової діяльності вихованців А.С. Макаренка здійснювався процес виховання безпеки життєдіяльності, формування здорового й активного способу життя.

Висновки. Сьогодення відкриває нові можливості, а відповідно, і перспективи вивчення педагогічної системи А.С. Макаренка, воно неодмінно та неупереджено відображає її універсальний позачасовий виховний потенціал. Таким чином, сучасні вітчизняні (і не лише вітчизняні) проблеми виховання, формування здорового способу життя, безпечної праці, соціальної занедбаності дитинства, інтернаціональна педагогічна криза повертають нас до педагогічних відкриттів, які зробив ще у 20-х рр. минулого століття в українській провінції подвижник соціального виховання А.С. Макаренко, і потребують подальшого дослідження та детального вивчення.

Список використаної літератури

1. Кузнецов В.О. Концепція освіти з напрямом “Безпека життя і діяльності людини” / В.О. Кузнецов, В.В. Мухін, О.Ю. Буров та ін. // Інформаційний вісник “Вища освіта”. – К. : Видавництво науково-методичного центру вищої освіти МОНУ, 2001. – № 6. – С. 6–17.
2. Кузьменко В.Ю. Становлення та розвиток поняття “здоровий спосіб життя” / В.Ю. Кузьменко // Зб. наук. праць : [у 21 кн.]. – К. : Пед. думка, 2000. – Кн. 1. – С. 117–124.
3. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу / А.С. Макаренко. – К., 1957. – С. 93.
4. Макаренко А.С. Избранные произведения : в 3 т. / А.С. Макаренко ; [редкол. : Н.Д. Ярмоченко (председатель) и др.]. – 2-е изд., испр. и доп. – К. : Рад. Шк., 1985. – (Пед. Б-ка). – С. 399.
5. Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності : 1991 – 2008 рр. : до 120-річчя від дня народж. : бібліогр. покажч. / Акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В.О. Сухомлинського, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ; [упоряд. : І. О. Іванова, Т.В. Лога; вступ. ст. А.В. Ткаченко; наук. ред.: П.І. Рогова, А.М. Доркєну; бібліогр. ред. Л.О. Пономаренко; наук. консул. І. А. Зязюн; рец. Л.О. Хомич]. – К., 2008. – 154 с. – (Сер. “Видатні педагогі світу”; Вип. 4).
6. Омеляненко В.Л. Теорія і методика виховання [Електронний ресурс] / В.Л. Омеляненко. – Режим доступу: pidruchniki.website.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2013.

Трошчій Н.П. Воспитание безопасности жизнедеятельности в организации трудовой деятельности воспитанников в педагогической теории А.С. Макаренко

В статье проводится анализ педагогической теории А.С. Макаренко, где рассмотрена проблема воспитания безопасности жизнедеятельности в организации трудовой деятельности воспитанников, проблема формирования здорового образа жизни и физического развития детей.

Ключевые слова: система А.С. Макаренко, воспитания, безопасность жизнедеятельности, здоровый образ жизни, физическое воспитание.

Troshchiv N.P. Nurturing life safety in the organization of work of pupils in educational theory A. Makarenko

The article analyzes the pedagogical theory Makarenko where the problem of life safety education in the organization of work of pupils, the issue of a healthy lifestyle and physical development of children.

Key words: Makarenko system, education, life safety, healthy living, physical education.